

DOI: 10.31866/2616-745X.17.2026.360716

УДК 378.4(4-ЄС):[327.82:008

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС І КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ

Костиря Інна Олександрівна

Докторка політичних наук, професорка,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2654-8472>

e-mail: prorectorknukim@gmail.com

*Київський національний університет культури і мистецтва,
вул. Є. Коновальця, 36, Київ, Україна, 01133*

Для цитування:

Костиря, І.О., 2026. Європейський освітній процес і культурна дипломатія. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, 17, с.117-126. doi: <https://doi.org/10.31866/2616-745X.17.2026.360716>.

У статті розглядається зв'язок між культурною дипломатією та системою освіти Європейського Союзу. Його витоки беруть свій початок у перші роки після Другої світової війни, коли відбувалося формування нового політичного устрою на європейському континенті. Фундаментом для розвитку нових підходів щодо європейської освіти і водночас культурної комунікації на її основі послужили нормативні акти, що формували правила відносин на принципах толерантності, дотримання прав людини, поваги до особистості тощо. Водночас у них наголошувалося на необхідності підтримувати культурне та мовне розмаїття, поглиблювати та поширювати знання культури та історії європейських народів, берегти й боронити культурну спадщину європейського значення, провадити некомерційний культурний обмін, сприяти мистецькій та літературній творчості тощо. У зв'язку із програмою входження України до ЄС відповідно змінюється і внутрішнє українське законодавство, цілями якого визначається підтримка соціальних, економічних та культурних взаємовідносин і зв'язків з іншими країнами, а завданнями – популяризація української мови, культури, поглиблення знань про культуру інших країн. **Метою** дослідження нами визначено вивчення впливу на розвиток культурної дипломатії освітніх процесів у рамках формування єдиного європейського простору, аналіз їх

взаємовпливу та взаємодії в умовах формування єдиної системи політичних і соціокультурних цінностей. **Методологія** дослідження базується на загальних методах і принципах, які використовуються в наукових дослідженнях, передовсім на основі діалектичного методу та логічного підходу. Крім того, нами використано і системний аналіз, за допомогою якого можна прослідкувати взаємодію різних структур європейського простору. **Висновки** засвідчують тісну взаємодію культурної дипломатії із освітніми структурами європейських країн, засновану на широкому впровадженні правових норм Європейського Союзу та міжнародних організацій, якими підтримується міжкультурний діалог і взаємодія.

Ключові слова: культурна дипломатія; освіта; університет; міжнародні відносини; Україна; Європейський Союз.

Вступ

Культурна дипломатія як явище може проявлятися у різноманітних формах взаємодії суспільств, держав та організацій. Звісно, це достатньо складний процес, який постійно видозмінюється і впливає на суспільно-політичні стосунки та суспільне бачення сучасності і майбутнього. Активність суб'єктів культурної дипломатії відповідно формує можливості позитивних взаємовідносин і більшої взаємодії в різних сферах суспільного життя на міждержавному рівні. Зі свого боку, налагодження відповідних міжкультурних контактів залежить від готовності самих суб'єктів міжнародних відносин до такої співпраці.

Оскільки сучасний світ розвивається передовсім завдяки інноваціям та створенню новітніх технологій, для нього найбільш важливим є постійна взаємодія між освітніми системами та університетами як у глобальному масштабі, так і в регіональних вимірах. Із цих контактів формується можливість створення не лише інноваційних і технологічних продуктів, але й умов для культурної взаємодії. Тому світові кризові явища можуть багато в чому згладжуватися саме завдяки культурній дипломатії. Показовим прикладом у цьому сенсі виступає Європейський Союз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Розвиток університетів та освіти в рамках європейського культурного простору неодноразово висвітлювався в українській і зарубіжній науковій пресі. Як правило, найбільше уваги в цих публікаціях приділялося розвитку європейського законодавства, загальним засадам еволюції освіти, пошуку шляхів подальшої взаємодії освітніх систем та розширенню контактів

із метою створення ефективної культурної взаємодії на їх основі. На всіх цих питаннях зауважували В. Антонюк (2021), О. Ісайкіна та А. Зленко (2019), І. Костиря (2021; 2025), О. Локшина (2024), А. Марченко (2024), Н. Махиня (2021), Н. Мирончук (2014) та ін.

Завдання та мета дослідження полягають в аналізі взаємовпливу і взаємодії у європейському просторі освітніх процесів та культурної дипломатії в умовах формування єдиної системи політичних і соціокультурних цінностей.

Виклад основного матеріалу

Формування єдиного європейського простору розпочалося після Другої світової війни. Початок цьому було покладено цілим рядом заходів, перемовин і консультацій між провідними європейськими дипломатами, політиками, культурними і науковими діячами. Складна ситуація навколо питання відбудови зруйнованої Європи поставила необхідність вирішення низки проблем політичного та економічного характеру. Але водночас багатьма авторитетами європейських держав було започатковано й обговорення майбутнього, позбавленого можливості воєнного протистояння.

Вже у 1950-х роках були закладені правові основи майбутнього єдиного європейського простору із цілим рядом позицій, які стали частиною широкого культурного обміну і визначили актуальність культурної дипломатії для всього європейського континенту. Більше того, саме освітні установи і заклади були найбільш чутливими до тих змін, що почали відбуватися у світі. Вони стали частиною глобалізаційних процесів. При цьому вони багато в чому визначали формування майбутніх міжкультурних відносин завдяки впровадженню, використанню і вдосконаленню різноманітних інформаційно-освітніх технологій.

Саме створення Ради Європи як міжнародної організації у 1949 році стало значним проривом у міждержавних та міжкультурних відносинах. Основою для її функціонування та розвитку зазначених стосунків стала Європейська конвенція із прав людини, підписана 4 листопада 1950 року, а 17 липня 1997 року ратифікована Україною. У цьому документі зазначалося, що метою Ради Європи є досягнення тіснішого єднання між її членами, і що одним із засобів досягнення цієї мети є забезпечення і розвиток прав людини та основоположних свобод, у т. ч. у сфері навчання.

Слід наголосити на тому, що до 1950-х років освітні установи і системи існували і розвивалися у європейському просторі відокремлено, лише в деяких випадках узгоджуючи взаємовідносини між собою, фактично виконуючи функції елітарної освіти, доступної лише для окремих прошарків населення. Від 1950-х років подібна ситуація почала поступово змінювати-

ся. Цьому сприяло багато факторів. Серед них виділимо як політичні, так і соціальні та економічні. Політичні чинники зумовлювалися завершенням Другої світової війни та виникненням у підсумку протистояння між двома політичними системами, більш відомого як холодна війна. Соціальні чинники обумовлювалися необхідністю збільшення кількості кваліфікованих фахівців після закінчення війни та розширенням прав і свобод населення, відображених у ключових актах Організації Об'єднаних Націй. Економічні ж чинники багато в чому були наслідком необхідності відновлення зруйнованої Європи після завершення воєнних дій та розгортанням інноваційних підходів у створенні новітніх розробок зброї, широкої співпраці у цьому напрямі країн Північноатлантичного договору. Основою для цих процесів послужив також науково-технічний прогрес, пов'язаний із розвитком ядерних технологій, кібернетики тощо.

В результаті зазначених чинників і процесів європейські університети почали перетворюватися на потужні наукові школи та установи, спрямовані на розвиток знань і виробництва.

Надзвичайно потужні засади для розвитку культурної дипломатії в рамках освітнього процесу в Європі було закладено Договором про заснування Європейської спільноти (Договором про заснування Європейського економічного співтовариства) від 25 березня 1957 року, відомого також як «Римський договір». Для нас тут важливими, по-перше, є підрозділ 3 «Освіта, професійне навчання та молодь» розділу XI «Соціальна політика, освіта, професійне навчання та молодь» та, по-друге, розділ XII «Культура».

У підрозділі 3 зазначеного документа зазначається, що спільнота бере на себе зобов'язання сприяти розвитку якості освіти, заохочуючи співпрацю держав-членів та, в разі потреби, підтримуючи й доповнюючи їхні дії, цілковито шануючи обов'язки держав-членів щодо змісту навчання та організації освітніх систем, а також їхнє культурне і мовне розмаїття, розвивати європейський вимір в освіті, сприяти співпраці навчальних закладів, розвивати обмін інформацією та досвідом із питань, спільних у освітніх системах держав-членів, сприяти розвитку обміну молоддю та фахівцями із соціоосвітніх питань (Верховна Рада України, 2005).

Невипадково наступним доповненням до розділу XI стали наступні положення, зафіксовані вже у розділі XII. Фактично, ними закріплювалися подальші умови розвитку культурної дипломатії. Зокрема, наголошувалося на необхідності сприяти розквітові культур держав-членів, шанувати їх національне та регіональне розмаїття й водночас підносити спільну культур-

ну спадщину. При цьому у договорі визначалося, що для підтримки цього зобов'язання необхідно було поглиблювати та поширювати знання культури та історії європейських народів, берегти й боронити культурну спадщину європейського значення, провадити некомерційний культурний обмін, сприяти мистецькій і літературній творчості тощо. Важливим моментом став і пункт 4 статті 151, в якому йшлося: «Спільнота враховує культурні аспекти в усіх діях згідно з іншими положеннями цього Договору, зокрема, щоб шанувати розмаїття своїх культур та сприяти йому» (Верховна Рада України, 2005).

Формування єдиного європейського простору стало можливим завдяки не лише економічним та політичним рішенням, але й інтенсивному формуванню єдиної системи (у глобальному сенсі, а не в національному, адже на національному рівні особливості продовжують зберігатися) освіти, зменшенню до мінімуму перепон бюрократичного характеру у стосунках між університетами. І насамперед цьому сприяла академічна мобільність.

Саме вона стала об'єднуючим фактором європейської освіти і одним із інструментів культурної дипломатії. Цьому сприяли і цілий ряд документів, укладених як на міждержавному рівні, так і між університетами. Для цього достатньо згадати, крім Римських договорів, також Маастріхтський договір, Велику хартію університетів, Сорбонську декларацію та ін. В усіх них заохочувалися не просто контакти між студентами та викладачами різних європейських навчальних закладів, а головним чином – міжкультурні відносини.

У цьому контексті необхідно звернути увагу на Постанову Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2015 року № 579 «Про затвердження Порядку реалізації права на академічну мобільність». І тут однією із цілей академічної мобільності для учасників українського освітнього простору визначено підтримку соціальних, економічних та культурних взаємовідносин і зв'язків з іншими країнами, а завданнями – популяризацію української мови, культури, поглиблення знань про культуру інших країн (Верховна Рада України, 2015). Тому не можна не погодитися із А. Марченко (2024), що «за допомогою культури, демонстрації своїх цінностей та традицій країни вибудовують надзвичайно міцні взаємозв'язки, які виходять за межі політичних відмінностей. Культурна дипломатія відіграє важливу роль у вирішенні конфліктів, оскільки сприяє створенню можливості вести діалог між різними культурами. Співробітництво на культурному рівні в свою чергу сприяє миру. Культурна дипломатія є ефективним ін-

струментом м'якої сили, який сприяє стійкому та надійному міжнародному співробітництву».

Певним прогресивним показником поширення культурної дипломатії від України в рамках ЄС є постійне розширення співпраці українських університетів з європейськими. На сьогодні на постійній основі в різноманітних програмах понад 30 освітніх закладів беруть участь у багатьох проектах. Постійно зростає і кількість студентів, котрі залучаються від України в рамках академічної мобільності. Наприклад, якщо у Польщі у 2015 році їх було близько 23 тис. чол., то у 2024 році вже 45,5 тис. чол. Звичайно, на це впливає і фактор війни. Однак не можна не відмітити, що у процесі участі українських студентів у європейській освітній системі поглиблюється і культурна взаємодія України з ЄС.

Нами ще у 2021 році висловлювалася думка щодо необхідності більш інтенсивного провадження реформ у освітню сферу України, долаючи її неефективність та заформалізованість (Костиря, 2021, с.105). Лише таким чином можна використати достатньо повноцінно геокультурний потенціал нашої освітньої системи. Тобто чим швидше і повніше відбуватиметься інституційне сприйняття необхідності більш інтенсивної академічної мобільності, тим більш прогресивнішим буде зв'язок українських університетів із європейськими. Зі свого боку, цей зв'язок може ефективніше інтегрувати Україну в Європейський Союз. Однак це неможливо здійснити, якщо в цьому процесі буде відсутня культурна дипломатія.

Висновки цього дослідження і перспективи подальшого розвитку

Отже, інтенсивний розвиток культурної дипломатії в рамках єдиного європейського простору став можливий лише після Другої світової війни завдяки формуванню нової політичної та соціальної реальності. Цьому сприяло створення цілого ряду нових інституцій, котрі переслідували мету об'єднати Європу і таким чином запобігти вибухам нових воєнних конфліктів. Такими інституціями стали Рада Європи та Європейські спільноти, згодом, вже у 1990-х роках, перетворені на Європейський Союз. У початковий період цих інституцій були закладені основи культурної і політичної єдності Європи, зафіксовані в таких документах, як Європейська конвенція із прав людини, Договір про заснування Європейської спільноти та ін. Ефективним способом укріплення позитивних стосунків стало створення єдиного освітнього європейського простору, в котрому важливу роль відігравала культурна дипломатія. Її основи були зафіксовані як в уже названих актах, так і в угодах, сформованих університетською європейською

спільноту, зокрема у Великій хартії університетів, Сорбонській декларації та ін. Відповідні положення були закріплені і в українському правовому просторі. Наслідком стало тісне поєднання культурної дипломатії із академічною мобільністю в рамках співробітництва українських університетів із європейськими освітніми структурами.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

Антонюк, В.П., 2021. Вища освіта України на шляху інтеграції в європейський освітній простір: досягнення та завдання подальшого розвитку. *Економічний вісник Донбасу*, [e-journal] 2, с.169-182. [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-2\(64\)-169-182](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-2(64)-169-182)

Верховна Рада України, 2005. *Договір про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства)*, [online] 1 січня. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#o928> [Дата звернення 12 лютого 2026].

Верховна Рада України, 2015. *Про затвердження Порядку реалізації права на академічну мобільність*. Постанова Кабінет Міністрів України [online] 12 серпня, № 579. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-p?find=1&text=культ#w1_1> [Дата звернення 12 лютого 2026].

Ісайкіна, О. та Зленко, А., 2019. Інформаційна безпека як інструмент захисту національного медіапростору. *Соціум. Документ. Комунікація*, 8, с.134-155.

Костиря, І., 2021. *Сучасні стратегії геокультурної політики*. Київ: Видавничий центр КНУКіМ.

Костиря, І., 2025. Культурна дипломатія у контексті світових геостратегій. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, [e-journal] 16, с.73-83. <https://doi.org/10.31866/2616745X.16.2025.344690>

Локшина, О., 2024. Політика європейського союзу у галузі освіти і навчання: цілі, пріоритети, ініціативи. *Український педагогічний журнал*, [e-journal] 4, с.5-17. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-4-5-17>

Марченко, А., 2024. Культурна дипломатія: поняття та механізми реалізації. *Економіка та суспільство*, [e-journal] 70. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-150>

Махія, Н., 2021. Наукова та освітня дипломатія: її вплив на формування позитивного іміджу держави. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*, 169 (13), с.9-15.

Мирончук, Н.М., 2014. Академічна мобільність у європейському освітньому просторі. В: *Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном*. [online] Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, с.20-23. Доступно: <<https://eprints.zu.edu.ua/13766/1/1.pdf>> [Дата звернення 12 лютого 2026].

REFERENCES

- Antoniuk, V.P., 2021. Vyshcha osvita Ukrainy na shliakhu intehtratsii v yevropeyskyi osvittii prostir: dosiahnennia ta zavdannia podalshoho rozvytku [Higher Education of Ukraine on the Way of Integration into the European Educational Space: Achievements and Tasks of Further Development]. *Economic herald of the Donbas*, [e-journal] 2, pp.169-182. [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-2\(64\)-169-182](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-2(64)-169-182)
- Isaikina, O. ta Zlenko, A., 2019. Informatsiina bezpeka yak instrument zakhystu natsionalnoho mediaprostoru [Information security as a tool to protect the national media space]. *Society. Document. Communication*, 8, pp.134-155.
- Kostyria, I., 2021. *Suchasni stratehii heokulturnoi polityky* [Modern strategies of geocultural policy]. Kyiv: KNUCA Publishing Centre.
- Kostyria, I., 2025. Kulturna dyplomatiia u konteksti svitovykh heostrategii [Cultural Diplomacy in the Context of Global Geostrategies]. *International Relations: Theory and Practical Aspects*, [e-journal] 16, pp.73-83. <https://doi.org/10.31866/2616745X.16.2025.344690>
- Lokshyna, O., 2024. Polityka yevropeiskoho soiuzu u haluzi osvity i navchannia: tsili, priorytety, initsiatyvy [European union policy in the area of education and training: goals, priorities, initiatives]. *Ukrainian Educational Journal*, [e-journal] 4, pp.5-17. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-4-5-17>
- Makhynia, N., 2021. Naukova ta osvittia dyplomatiia: yii vplyv na formuvannia pozytyvnoho imidzhu derzhavy [Scientific and educational diplomacy: influencing positive image of the state]. *Bulletin of the T.H. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium"*, 169 (13), pp.9-15.
- Marchenko, A., 2024. Kulturna dyplomatiia: poniattia ta mekhanizmy realizatsii [Cultural diplomacy: concept and implementation mechanisms]. *Economy and Society*, [e-journal] 70. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-150>
- Myronchuk, N.M., 2014. Akademichna mobilnist u yevropeiskomu osvitnomu prostori [Academic mobility in the European educational space]. In: *Modernizatsiia vyshchoi osvity v Ukraini ta za kordonom* [Modernization of higher education in Ukraine and abroad]. [online] Zhytomyr: Publishing house of Zhytomyr State University named after I. Franko, pp.20-23. Available at: <<https://eprints.zu.edu.ua/13766/1/1.pdf>> [Accessed 12 February 2026].
- Verkhovna Rada of Ukraine, 2005. Dohovir pro zasnuvannia Yevropeiskoi Spilnoty (Dohovir pro zasnuvannia Yevropeiskoho ekonomichnoho spivtovarystva) [Treaty establishing the European Community (Treaty establishing the European Economic Community)], [online] January 1. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#o928> [Accessed 12 February 2026].

Verkhovna Rada of Ukraine, 2015. Pro zatverdzhennia Poriadku realizatsii prava na akademichnu mobilnist [On approval of the Procedure for the implementation of the right to academic mobility]. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine [online] August 12, No. 579. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-p?find=1&text=kult#w1_1> [Accessed 12 February 2026].

Надійшла: 13.02.2026; Прийнята: 16.02.2026;
Стаття була вперше опублікована онлайн: 15.05.2026

EUROPEAN EDUCATIONAL PROCESS AND CULTURAL DIPLOMACY

Inna Kostyria

*Doctor of Political Sciences, Professor,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2654-8472>
e-mail: prorectorknukim@gmail.com
Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine*

The article studies the relationship between cultural diplomacy and educational system of the European Union. Its origins date back to the first years after the World War II, when a new political order was being formed on the European continent. The basis for the development of new approaches to European education and, at the same time, cultural communication on its ground was the regulatory acts that formed the rules of relations on the principles of tolerance, observance of human rights, respect for an individual, etc. At the same time, they emphasised a necessity in maintaining cultural and linguistic diversity, deepen and spread knowledge of the culture and history of European peoples, preserve and defend the cultural heritage of European significance, conduct non-commercial cultural exchange, promote artistic and literary creativity, etc. In connection with the programme of Ukraine's accession to the EU, the internal Ukrainian legislation is changing accordingly, the goals of which are the support of social, economic and cultural relations and ties with other countries, as well as the tasks are the popularisation of the Ukrainian language and culture, deepening of knowledge about the culture of other countries. **The main objective** of the study is to research the influence of educational processes on the development of cultural diplomacy within the framework of the formation of a single European space, to analyse their mutual influence and interaction in the context of the formation of a single system of political and socio-cultural values. **The research methodology** grounds on general methods and principles used in scientific studies, primarily on the basis of the dialectical method and logical approach. In addition, a systemic analysis is used, which allows to trace the interaction of various structures of the European space. **The conclusions** demonstrate the close interaction of cultural diplomacy with the educational structures of European countries, based on the widespread implementation of legal norms of the European Union and international organisations that support intercultural dialogue and interaction.

Keywords: cultural diplomacy; education; university; international relations; Ukraine; European Union.

